

Savremeni period odnosa Srbije i Rusije: determinante i izazovi

Jelica KURJAK¹

Apstrakt: Savremeni odnosi između Srbije i Rusije imaju za osnovu istorijsku stabilnost, koja je determinisana sličnostima dvaju naroda i država: slovenskim korenima, jednom religijom, sličnostima jezika pa samim tim i nekih segmenata opšte kulture, gotovo identičnim pozicijama o najvažnijim pitanjima u međunarodnim odnosima, istovetnim paradigrama dominantnih političkih i ekonomskih sistema iz dalje i bliže istorije i činjenicom da dve zemlje nikada nisu došle u direktan sukob. Kroz istoriju su stvoreni mitovi o bratstvu dvaju naroda, o većitom prijateljstvu i spremnosti da se pritekne u pomoć, kada se za to ukaže potreba, o nesebičnoj širini slovenske duše i spremnosti davanja nesebične ljubavi i žrtvovanja za više ciljeve. Cela istorija odnosa, a posebno sa kraja 20. veka, pokazala je da je stvarnost odnosa dve zemlje umnogome drugačija i mnogo složenija. Reč je o dve veoma različite zemlje, od kojih je jedna velika imperija, vojna sila i moćan faktor međunarodnih zbivanja, dok je druga zemlja koja treba da ima snažne i bliske velike prijatelje jer je ta karta uvek od značaja u traganju za mestom u turbulentnom svetu. Oslanjanje na Rusiju ima opravdanja, ali u prvom redu Srbija mora da ima sopstvene nacionalne strateške, bliže i dalje interese i ciljeve. Dugogodišnja istraživanja odnosa između Srbije i Rusije i neposredno iskustvo autora uverili su da se radi o stabilnim i dobrim odnosima, ali odnosima dijametralno različitih partnera što se odražava i na sadržajne elemente istih.

Ključne reči: Srbija, Rusija, istorija, politika, politički mitovi, slovenstvo, determinante, sukobi, međunarodni odnosi, saradnja, ekonomija, energetika, Kosovo i Metohija.

Rusija pojmljiva umu nije,
Aršinom nećeš meru joj znati.
Ona nešto posebno krije –
U nju jedino možeš verovati.
Fjodor Ivanovič Tjutčev²

¹ Autorka je doktor nauka i nekadašnji istraživač Instituta za međunarodnu politiku i privredu u oblasti studija Sovjetskog Saveza i Istočne Evrope, kasnije Rusije i postsovjetskog prostora. Kao dugogodišnji diplomata u Ministarstvu spoljnih poslova obavljala je i dužnost ambasadora Srbije u Rusiji (2008–2012).

² Fjodor Tjutčev, „Rusija: poezija suštine”, prevod Ljubomira Simovića, www.poezijasustine.rs/fjodor-tjutcev/rusija, 28/08/2017.

Odnosima Srbije i Rusije bavili su se i bave se brojni autori, kako u obema zemljama tako i šire. Istraživanja su najčešće imala istorijski pristup, tj. odnosi su tretirani preko događanja na bilateralnom ili multilateralnom planu. Možda će neko postaviti pitanje, a kako bi moglo i trebalo da bude, kakav bi drugačiji pristup izmenio istorijske činjenice. Verovatno da ne bi došlo do bilo kakve izmene. Radi se, zapravo, o konstantnoj dozi autocenzure koja se osećala u većini tekstova, i to pre svega tekstova koji su poticali sa prostora dve zemlje.

Šta može biti uzrok takvom pristupu? Prvo, iz vizure istraživača sa prostora Srbije, a u ranijem periodu socijalističke Jugoslavije, odnosi sa Rusijom su bili tema koliko izazovna, toliko i potencijalno opasna. Izazovu se ništa ne može spočitati, jer je on u biti svakog istraživača, pa još ako se uhvati u koštac sa tako velikim i kompleksnim istorijskim prostorom, onda je to rad za ceo život. Opasnost ili „opasnost“ je bila sasvim druge kategorije duboko determinisana političkom sveću, političkim stanjem odnosa između dve zemlje. U suštini politike odnosa uvek je bila prisutna ideologija, a gde je ideologija, tu su i zamagljivanja, pretvaranje stvarnosti u mitove, a neretko i stvaranje mitova i njihovo prilagođavanje stvarnosti. Opasnost se uvek pojavljuje kada u osnovi postoji strah, a strah je u odnosima dve zemlje, istorijski gledano, bio uslovljen sličnostima karaktera režima i sistema vladanja čija je suština bila, na žalost i ostala tradicionalizam i nespremnost na promene, odnosno reforme i prilagođavanje istima na svetskom nivou.

Zbog gore navedenog (koje zahteva temeljnu i širu analizu) savremeni pristup odnosima dve zemlje podrazumeva ponovno istorijskih činjenica i savremenog stanja kako na unutrašnjem planu, tako i u međusobnim odnosima. Ma koliko može zazvučati kao ogoljena parola, ili čak reklama, ali svet se promenio: promene su nastale u ovim dvema zemljama na unutrašnjem planu, došlo je do promene ideologije, režima i sistema vladanja; promene su se dogodile i na međunarodnom planu – nestala je podele sveta na dva odvojena i suprotstavljena sistema, promenjena je ideologija, odnosno, zamenjena je sa više ideologija, od traganja za novim vrednostima poznatog pod nazivom „tranzicija“, do neospornog utemeljenja vladavine novca sa opasnim tendencijama uvođenja savremenog robovlasništva. Dakle, došlo je do potpune promene paradigme, sistema vrednosti. Sve se to u poslednje dve dekade 20. i prvoj dekadi 21. veka odvijalo neverovatnom brzinom, tako da se ljudski um, kao i postojeći poznati institucionalni mehanizmi vlasti, nisu na vreme, adekvatno i kvalitativno dobro orijentisali u vremenu i prostoru, a mnogi nisu hteli ili nisu smeli da prihvate stvarnost. Mnogo je novonastalih problema sa otvorenim pitanjima, a da pri tome mnoge stare dileme nisu otvorene, a kamoli rešene. Deo tog bremena je ostao i u odnosima dveju zemalja, a otvorile su se nove dileme, nove mogućnosti, ali i ograničenja.

Osnovne determinante koje opredeljuju odnose Srbije i Rusije

U građenju i definisanju odnosa između dve zemlje kroz istoriju je utvrđeno nekoliko osnovnih postulata koji su uvek uzimani i korišćeni kao nepromenljiva vrednost. Ti postulati bili su u osnovi, a u najvećem obimu su i danas, postulati stabilnih odnosa dve zemlje. Istorijski utemeljene konstante najčešće ne podležu promenama, ne dovode se u pitanje i, što je veoma važno istaći, retko bivaju korišćene u svakodnevnoj politici sem u onim istorijskim periodima kada se svesno ili ne, ali najčešće ipak osmišljeno i namerno brkaju sa mitovima, a sve radi ostvarenja nekih svakodnevnih, bližih ili daljih ciljeva.

Prva zajednička karakteristika većinskih naroda dveju zemalja jeste slovensko poreklo. Istorija slovenskog pokrela u obema zemljama, a pre svega u Rusiji kao najvećoj slovenskoj zemlji, ima dugu, sadržajnu i utemeljenu tradiciju. Pokreti slavjanofila su ostavili duboke tragove u kulturi, književnosti i istorijskim i političkim naukama. Tragovi su ostali do danas i mnogi savremenici pokušavaju da ožive neke ideje, da formiraju nove pokrete i daju nove sadržaje. Interesantno je, međutim, da slovenska ideja veoma sporo i teško nalazi odgovore na nove izazove (nestanak bipolarne podele sveta, velikih ideologija, ujedinjavanje Evrope, nova uloga NATO-a, vodeća uloga SAD, tzv. obojene revolucije, regionalni sukobi i dr.), što se videlo tokom celog 20. veka, a isti trend se nazire i na početku novog milenijuma. Više je u svemu tome deklaracije i želja a malo konkretnih poteza. Bez obzira na rečeno, slovenska ideja ima svoju upotrebnu vrednost i u savremenim odnosima.

Kada god dolazi do nekih značajnijih poremećaja u evropskoj ili svetskoj ravnoteži odnosa, slovenske zemlje, a među njima prve Rusija i Srbija, prozivaju slovenstvo kao vezivno tkivo za objedinjavanje sa ciljem odbrane. Neretko se dešava da se toj akciji pridruže i neke druge slovenske zemlje: istina, mnogo manje ambiciozno, ali su tu kao rezerva. To je svakako značajan mehanizam reagovanja sa ciljem pozicioniranja, ali, dugoročno, on ipak ne daje efikasne rezultate. Na kraju krajeva, u većini slučajeva nadvlada pragmatizam. Primer je i ne tako davna istorija sukoba na Balkanu, tj. na prostoru bivše socijalističke Jugoslavije, i odnosa Rusije prema sankcijama koje su uvedene SR Jugoslaviji kao i u pitanjima odnosa prema pripremama za njeno bombardovanje. Ipak, nešto sa slovenskom idejom i pokušajima da se na kraju 20. i početku 21. veka uradi na planu aktivizacije skupine slovenskih zemalja, nije pošlo u dobrom pravcu. Slovenska ideja nikako da nađe zajednički jezik oko organizovanja, načina delovanja, bazičnih vrednosti zajedništva, iako u svojoj suštini ima upravo ideju zajedništva. Neki autori smatraju da je to nemoguće postići uz sve napore pojedinih aktivista jer postoje nepremostiva neslaganja. Prvo, to je veličina Rusije i brojnost ruskog naroda kao dominantnog u slovenskom svetu. Te činjenice daju Rusiji neku vrstu „prirodnog prava“ da bude

perpetuum mobile u tom delu sveta. Brojnim zemljama se takva pozicija Rusije niti dopada, niti je prihvatljiva: ponekad čak u startu su bile odbijene inicijative, iako su bile obećavajuće. Na primer, tokom devedesetih godina prošlog veka bilo je pokušaja ponovnog uspostavljanja dijaloga u slovenskom svetu, u čemu je bila veoma aktivna Ruska pravoslavna crkva, sa Poljskom, Slovačkom; bila je ponuđena ideja da slovenske zemlje usklađuju nastupe u međunarodnim organizacijama oko pojedinih pitanja. Druga prepreka je religijsko opredeljenje. Iako većina po broju slovenskih zemalja ne pripada pravoslavnom svetu u okviru hrišćanske religije, ruska dominacija u tom segmentu je neosporna. Treće, kraj 20. veka je doneo značajne promene u spoljnopolitičkoj orijentaciji pojedinih slovenskih zemalja u vidu izlaska iz ruske sfere uticaja i prelaska u sferu uticaja novostvorenih institucija zapadnog sveta i novih tendencija na svetskom planu. Sve to, kao i još mnogo drugih elemenata, imalo je snažan uticaj na slabljenje ideje slovenstva u novije vreme. Ipak, u odnosima između Srbije i Rusije, slovensko poreklo ima, kada je to u interesu obeju zemalja, stabilnu upotrebnu vrednost.

Druga istorijska determinanta koja se nalazi u bazi odnosa dve zemlje jeste pravoslavlje. Istorija pravoslavlja duboko je povezana sa istorijom državnosti obeju zemalja što predstavlja jednu od najznačajnijih, ako ne i najznačajniju komponentu njihove povezanosti. Sa pravoslavljem je došla prosvetljenost, pismenost, sa pravoslavljem je započeta i osobena kultura u najširem smislu reči, pravoslavlje je predstavljalo glavni oslonac opstanka oba naroda u izuzetno burnim periodima istorije, tj. pravoslavlje je imalo ulogu okupljanja naroda, očuvanje jedinstva i teritorije i spasenje identiteta. Otuda pravoslavlje, bez obzira na neke istorijske intervale u kojima je bila dominantna neka druga ideologija (na primer, komunistička), ima najstabilniju ulogu u opstanku naroda, država i odnosa među njima. Iako je nominalno religija uvek bila odvojena od državnih institucija i vlasti, uticaj religije i crkve bio je uvek prisutan u ovim dvema zemljama.

Zbog toga je u odnosima dveju zemalja, naglašavanje sličnosti po osnovu pripadanja istoj religiji u suštini iznad svih drugih opredeljujućih faktora. Jer, duhovna komponenta je neuhvatljiva, teško ju je definisati, još teže kritikovati a najteže poricati njen značaj. Ona se kao usmena istorija prenosi sa kolena na koleno, usput se obogaćuje, retko siromaši, nadograđuje i prilagođava potrebama aktuelnog trenutka. Ako se tome doda da je Rusija najuticajnija zemlja u pravoslavnom svetu, najveća teritorijalno i najmoćnija ekonomski i politički, onda je sve to sasvim dovoljno da pravoslavlje i pravoslavna crkva budu u suštini najvažnija determinanta koja utiče na savremene odnose dveju zemalja. Drugim rečima, bez obzira na promene unutar zemlje, na međunarodnoj sceni, smene vlasti, političkih režima i paradigmi, pravoslavna suština dva naroda se ne dovodi u

pitanje. Posebno je, međutim, pitanje, na koji način pravoslavlje utiče na odnose Srbije i Rusije u savremenom periodu i u kom pravcu sugerirše razvoj.

U određivanju odnosa dve zemlje postoji još nekoliko determinanti koje su imale i imaju određeni uticaj i na savremene odnose. To su: sličnosti jezika, opšte kulture, istorijskog razvoja i činjenica da dve zemlje nikada nisu učestvovala u ratu jedna protiv druge.

Što se tiče sličnosti jezika, neosporno je da su oba jezika slovenska i već sama ta činjenica predstavlja stabilnu pretpostavku da narodi koji se razumeju bolje imaju manje problema u usmenoj i pisanoj komunikaciji. U stvarnosti, međutim, jezici su veoma različiti i svako podvođenje pod prostu sličnost nanosi štetu i jednom i drugom. Svaki na svoj način, kroz istoriju, jezici su, budući da su živa i dinamična materija, dobijali snažne uticaje od drugih naroda, počev od osvajača, preko širenja određenih kulturoloških tendencija i vezivanja za neke druge izvore pisane i usmene reči. Otuda je nužno dolazilo do promena: delom je jezik gubio od svoje iskonosti, ali je, ipak, u većoj meri dobijao, bogatio se.

Što se tiče sličnosti opšte kulture i u tom domenu treba biti oprezan kada se govori da ona determiniše odnose dve zemlje. Nema spora da se radi o slovenskoj kulturi koja ima neke zajedničke elemente, ali kao i sa jezikom, mora se imati u vidu da je kultura takođe živi organizam i da se razvijala i menjala u skladu sa istorijskim promenama i uticajima spolja. U nekom momentu istorije, zemlje se vezuju za mnogo razvijenije zemlje upravo iz razloga prenošenja pozitivnih dostignuća i iskustava što utiče i na pravce razvoja u kulturi, brzinu promena i, što je važno, na sadržaje. Sve to zavisi i od stepena ekonomske razvijenosti konkretne zemlje. Tako da, i pored nekih sličnosti, Srbija i Rusija su imale i sličnih istorijskih momenata u svom razvoju, ali i mnogo više razlika što u krajnjem slučaju i opredeljuje kulturu zemlje. Mada, svaka prepoznatljivost može biti iskorišćena u određene svrhe kada se za to ukaže istorijska potreba.

Srbija i Rusija su retke evropske ali i svetske zemlje koje nisu ratovala jedna protiv druge. Ratovala su zajedno protiv istih osvajača, ali ne i na suprotnim stranama. To je jedna od izuzetno značajnih i važnih determinanti koja sve do danas utiče na određivanje nekih strateških segmenata u politikama dveju zemalja. Slična je situacija i sa istorijskom determinantom. Obe zemlje su imale više perioda u istoriji u kojima su se borile protiv osvajača a za sopstvenu slobodu što je uticalo i na karakter naroda ali i na vojnu doktrinu zemalja. Okupljale su zemlje i narodi, objedinjavale i ujedinjavale i tako je i nastala jedna od bitnih sličnosti u razvoju obeju zemalja a to je državni nukleus – opština, tj. zajednica bazirana na porodičnoj strukturi koja je bila istovremeno i ekonomska i politička. Ta sabornost prati istoriju oba naroda do danas, iako se mora reći da postoje i određene razlike u organizacionom ali i funkcionalnom smislu.

Istorija naroda, bili oni veliki ili mali, počiva na mitovima. Savremeni svet takođe funkcioniše pomoću mitova iz dalje, bliže pa čak i savremene istorije. Kod nekih naroda, međutim, očuvanje mitova i korišćenje u savremenom političkom kontekstu mnogo je izraženije nego kod drugih naroda, i to je jedna od činjenica važnih za njihovo funkcionisanje i za međusobne odnose. Zbog toga je potrebno fenomenu mita i mitologizacije posvetiti dostojnu istraživačku pažnju kako bismo bolje razumeli nesporzume u odnosima među narodima.

Istraživanja mitova polaze od teze da je mit povezan sa religioznim i društvenim strukturama, jer oni obrađuju realna pitanja koja se postavljaju unutar zajednica kojima pripadaju.³ Dakle, najpre mora postojati nekakav arhaični ili savremeni događaj koji ostavlja traga u zajednici i kome se daje nekakva vanovozemaljska snaga. Taj događaj se usložnjava, relativizuje, menja i da bi ostao zapamćen i vezan za zajednicu, da se ne bi zaboravio njegov prvobitni smisao, nastaje mit, koji je sam opis događaja koji treba da objasni događaj, da mu da smisao ili pak da oživi njegov prvobitni smisao.⁴ U tom procesu mit gubi prvobitni smisao, ili u najboljem slučaju nestaje jedan deo toga, pa zato trpi prilagođavanja, rekonstrukcije i transformacije. Religijska podrška mitu daje kako nezaboravnost, tako i status istinitosti. Zbog toga se suština mita ne dovodi u pitanje ma koliko potonja istraživanja uveravala činjenicama naknadnog znanja, da „ipak, sve nije bilo, ili nije sada tako”.⁵

Istorija Rusije, i pre svega istorija hrišćanske pravoslavne Rusije, obeležena je isticanjem veličine zemlje kao teritorije, veličinom naroda i ruskim nacionalizmom koji je uvek imao mesijansku ulogu. Iako ne eksplicite, Rusija je uvek smatrana *katehonom* – odnosno, onim koji drži na okupu, kao sila koja sprečava dolazak antihrista. Taj mit o Rusiji kao pokrovitelju pravoslavlja i „majci zaštitnici” pravoslavne i slovenske braće, naročito je pothranjivan tokom 19. veka od strane cele plejade analitičara, istoričara, kniževnika i pesnika – „narodnjaka” (slavjanofila).

Negovanje mitološki poželjne stvarnosti je postalo *modus vivendi* ruske nacionalne politike. Takvu, modifikovanu tendenciju prihvataju i mnoge druge zemlje, a među njima i Srbija. Na taj način dolazi do susreta dva mita – unutrašnjeg, o nepobedivosti naroda, hrabrosti, večitoj borbi protiv velikih sila koje nastoje da porobe manje, pravoslavlju kao jedinom stvarnom identitetu bez kojeg nema opstanak itd., sa spoljašnjim mitom o postojanju velike slovenske pravoslavne sile

---

³ Pierre Bourdieu, “Symbolic power”, *Critique of anthropology*, Vol. 4, No. 13–14, January 1979, pp. 77–85. Claude Lévi-Strauss, “The structural study of myth”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 68, No. 270, October–December 1955, pp. 428–444.

⁴ John William Draper, *History of the Conflict between Science and Religion*, Appleton, New York, 1874, p. 38.

⁵ *Ibid.*, p. 43.

koja će uvek priteći u pomoć braći jer je to njena istorijska, mesijanska uloga. Iz toga se rađa mit o večitom neraskidivom prijateljstvu, bratstvu koje se ne može dovesti u pitanje jer je jednogovornog božanskog karaktera. Ovakva polazna osnova je veoma važna u praktikovanju svakodnevne politike jer obezbeđuje obema stranama alibi za određena činjenja, alimentira vladajuće slojeve od nečinjenja, ali garantuje zajedničko delovanje u istorijski opravdanim trenucima.

Mada je reč o dve teško uporedive zemlje, postavlja se pitanje otkuda da Rusija i Srbija već nekoliko vekova imaju toliko stabilne nepomućene veze i kontrolisano građene mitove o svojim odnosima. Šta je to što ih čini toliko uverenim u argumentovanju istorijskog prijateljstva?

Ovo istraživanje polazi od toga da se radi o nizu istorijskih činjenica koje su se vremenom objedinile u relativno savremeni mit. On predstavlja osnovnu paradigmu razvoja dveju zemalja – nespremnost vladajućih elita da se odluče na reformisanje svojih društava, autoritarni karakter vladavine, tradicionalizam. I jedna i druga zemlja prošle su kroz nekoliko etapa razvoja koje su nametale potrebu reformi, počevši od talasa opštih reformskih pokreta u 19. veku, preko događaja posle Prvog svetskog rata, zatim posle Drugog svetskog rata, da bi propustile i priliku početkom devedesetih godina 20. veka nakon raspada socijalističkih federacija i demontaže bipolarne podele sveta. Ovaj momenat je od posebnog značaja za događaje koji će uslediti u poslednjoj dekadi prošlog veka i za, na tim osnovama izgrađene odnose između dve zemlje, o čemu će biti reči dalje u tekstu.

Odnos Srbije i Rusije na početku 21. veka

Većina zemalja koje su izašle iz sovjetske sfere, veoma se brzo pod uticajem i uz pomoć snažne strukture zapadnih zemalja, prilagodila i priključila evropskim, tj. evroatlantskim institucionalnim mehanizmima. Na drugoj strani Evrope, tj. na njenom jugoistoku, na Balkanu, druga po veličini socijalistička zemlja – SFRJ, raspala se u vihoru ratova među narodima za koje se smatralo da su prevazišli istorijske razmirice i uz asistenciju snažne ideologije marksizma, našli opšti državni konsensus. Ratovi na prostoru socijalističke Jugoslavije su doveli do nekoliko velikih gubitaka od kojih zemlje nastale kao posledica istog, još nisu našle način da se oporave. Prvo, nestalo je vezivno tkivo koje je držalo različite narode koji su kroz istoriju jedva nalazili periode pomirenja. To je bila ideologija jugoslovenstva. U zamenu nije došla nova ideologija, došla je kao večito prisutna utešna alternativa – religija. Pravoslavlje kod srpskog dela stanovništva, islam kod muslimanskog dela i pojačana aktivnost katoličanstva u onim republikama čije je stanovništvo ispovedalo katoličku

veru. Drugo, većita težnja malih naroda da svoj identitet definišu državnošću ostvarila se na veoma nestabilan, ponegde kvazi način. Treće, došlo je do konačne podele na države bliže religijski i istorijski Zapadu, i one koje su bliže Istoku, tj. Rusiji. U zemlje u kojima je islamsko stanovništvo u većini, su se umešale islamske zemlje, pre svega Turska. Sve to je uticalo da Balkan, odnosno sada Zapadni Balkan, ponovo dobije epitet „bure baruta”, a da svi zainteresovani pročitaju šansu da naplate razne istorijske usluge. Sve to je uticalo na karakter i sadržaj odnosa u regionu, ali i na odnose Srbije i Rusije tokom poslednjih tridesetak godina.

„Balkanski region je od velikog strateškog značaja za Rusiju zato što preko regiona ostvaruje svoju ulogu glavnog snabdevača, a istovremeno je Balkan infrastrukturno čvorište koje se koristi za snabdevanje naftom i gasom Evrope”.⁶ Upravo su nafta i gas, posle raspada Sovjetskog Saveza i bipolarne podele sveta, bili glavni promoteri reanimacije ruskog uticaja u Evropi i na Balkanu kao delu evropske politike. Rusija je nekoliko godina bila zahvaćena ozbiljnim tekstonskim poremećajima koji su pretili da izazovu talas recesije nekih većih republika (Tatarstan, Jakutija). Posle donošenja Ustava Ruske Federacije 1993. godine proces je zaustavljen. Rusija je ekonomski počela da se stabilizuje putem izvoza energenta u Evropu, ali je na međunarodnom planu još uvek bila uzdržana. Otvaranje ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, sve do 1993–1994. godine nije za ovu zemlju bilo prioritarno. Rusija se držala neutralno, ispitivala je još uvek snage u sukobu i nije se decidnije opredeljivala oko dilema koja je strana krivac, a ko je žrtva. Njena pozicija je tada bila bliža poziciji SAD nego evropskim zemljama. Na to je uticala i činjenica da je u tom periodu, dakle, početkom devedesetih godina prošlog veka, rusko rukovodstvo još uvek bilo pod uticajem liberalnih ideja o reformisanju ruske ekonomije i politike. Mnogo godina kasnije, većina ruskih analitičara, ali i nekih sa balkanskog prostora, optužice direktno ili indirektno tadašnjeg predsednika Borisa Jeljcina (Борис Ельцин) i ministra inostranih poslova Andreja Kozirjeva za nacionalnu izdaju Jelena Guskova (Елена Гуськова), Pavel Kandelj (Павел Кандель), Jelena Ponomarjova (Елена Пономарёва), Petar Iskanderov (Пётр Искандеров) i dr.), jer su smatrali da su zbog toga što se nisu na vreme pozicionirali u balkanskim ratovima na stranu srpskog stanovništva, zakasnili u pomoći i propustili da odigraju značajniju ulogu na Balkanu.⁷ Istorija će pokazati u kojoj meri

⁶ Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 г. № 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”, 1 декабря 2016.

⁷ Jelena Guskova, „Rusku politiku na Balkanu kreira Andrej Kozirev”, *Argument*, 10. mart 1995, str. 12–13; Pavel Efimovič Kandelj, „Как разваливалась Югославия?”, *Обозреватель*, № 3, с. 121–132; Елена Георгиевна Пономарева, „Балканы как точка бифуркации системы международных отношений”, *Вестник МГИМО-Университета*, 2008, №1, с. 14–24; Петр Ахмедович Искандеров, „Югославия. Как это было”, <http://projzvuk.narod.ru/index/0-12, 31/08/2017>.

je takav pristup bio ispravan, ali je činjenica da je tek sa dolaskom novog ministra inostranih poslova Jevgenija Primakova (Евгений Примаков, 1996–1998) Rusija počela intenzivnije da se bavi jugoslovenskim sukobima, iako je već 1994. godine ušla u sastav Kontakt grupe (pored SAD, Velike Britanije i Francuske).

Mada su Dejtonskim sporazumom zaustavljeni ratni sukobi na prostoru Bosne i Hercegovine, i smatralo se da će proces postepene reanimacije Balkana početi na opšte zadovoljstvo, nerešena pitanja samog ustrojstva Bosne i Hercegovine postaće osnova na kojoj će ruska spoljna politika kapitalizovati svoju poziciju sve do danas. Drugi momenat koji je definitivno vratio i učvrstio Rusija na Balkanu je početak sukoba na Kosovu i Metohiji 1996. godine. Mora se reći da je Rusija, bar javno i deklarativno, bila relativno uzdržanija nego što se očekivalo u početku tog sukoba, da bi se kulminacija njenog pozicioniranja dogodila 1999. godine kada su specijalne snage Ruske armije prebačene iz Bosne i Hercegovine na Kosovo i Metohiju sa ciljem da zauzmu aerodrom „Slatina” u Prištini.

Ruska strana je od početka bombardovanja SR Jugoslavije nastojala da nađe politički dijalog sa Severoatlantskom alijansom, ali do toga nije došlo. Kada se, prema proceni ruskih vojnih izvora, NATO spremao da iz Makedonije uđe na Kosovo i Metohiju i zauzme aerodrom u Prištini, rukovodstvo Ministarstva odbrane Ruske Federacije zajedno sa Ministarstvom spoljnih poslova, a uz odobrenje predsednika Jeljcina, donelo je tajnu naredbu da ruski mirovni kontigent pređe na teritoriju Kosova i Metohije i zauzme aerodrom. Bez obzira na posledice, izvori govore da je rusko rukovodstvo imalo plan da, ukoliko bi snage NATO napale na ruske vojne jedinice, ruska strana obavi blic pregovore sa zapadnim predstavnicima na samom aerodromu „Slatina” i da istovremeno napravi vojni savez sa SRJ i razviju zajednička vojna dejstva po teritoriji južne srpske pokrajine radi odbrane. Do takvog scenarija nije došlo, jer NATO nije postupio prema ruskim pretpostavkama, ali ovaj čin je ostao u analima ratovanja na Balkanu kao i u sećanjima srpskog stanovništva kao potez prijatelja koji je došao da ga odbrani.

Od ove akcije ruskih vojnih snaga već danas postoji savremeni, još nedovoljno razvijeni, ali već ustoličeni mit o nepobedivosti ruske vojske i njenoj bespogovornoj spremnosti da brani Srbe, bez obzira što je akter tog događaja general ruske armije Leonid Ivašov (Леонид Ивашов) izjavio da se rusko rukovodstvo odlučilo na takav potez radi utvrđivanja sopstvenog prisustva u međunarodnim odnosima, a isto tako i zbog obezbeđenja sopstvenih geopolitičkih interesa na Balkanu.⁸ U Prištini je ostalo 650 ruskih vojnika sve do marta 2003. godine, da bi u aprilu iste godine

---

⁸ Леонид Григорьевич Ивашов, „Бросок на Приштину”, *Наш современник*, №10, октябрь 2005, www.nash-sovremennik.ru/p.php?y=2005&n=10&id=9, 31/08/2017.

načelnik Generalštaba Anatolij Kvašnjin (Анатолий Квашнин) izjavio posle odlaska ruskih vojnih snaga da „mi više nemamo strateških interesa na Balkanu, a sa odlaskom mirotvoraca sa Balkana uštedećemo 25 miliona dolara godišnje”.⁹

Rusija je na početku 21. veka dobila novog predsednika Vladimira Putina (Владимир Путин), prvi put političara iz tzv. *силовых*, tj. bezbednosnih struktura (posle niza pokušaja od nastanka socijalističke države). Pre toga je već na mesto ministra inostranih poslova došla snažna politička ličnost sa izuzetnim političkim i operativnim (opet bezbednosnim) kapitalom u liku Jevgenija Primakova koji je i doneo zaokret u ruskoj spoljnoj politici na taj način što je strateški preorijentisao Rusiju sa nedefinisanih liberalnih tendencija, najčešće završavanih u neadekvatnim ili, kao uvek kada je reč o kopijama, neuspelim pokušajima uvođenja zapadnih institucionalnih struktura bez sadržaja, prema novoj nacionalnoj paradigmi. Nova nacionalna politika je trebalo da promovise novu ulogu Rusije kao zemlje sa kojom se mora računati u rešavanju svih važnih pitanja međunarodnih odnosa, a ne tretirati je kao „osakaćenu veliku imperiju” koja nema snage da se podigne na noge. Ovakva strategija je bila utemeljena u uverenju da se Rusija stabilizovala na unutrašnjem planu, jer je izvozom energenata na zapadnoevropsko tržište došlo do ekonomskog rasta, te da se zemlja sada može pozabaviti i svojim geopolitičkim interesima. Balkan, tj. kosovko pitanje je bila prava platforma na kojoj je Rusija mogla da ostvari povratak u region koji je njoj istorijski uvek bio interesantan i blizak.

Sa srpske strane, pogotovu posle otcepljenja Crne Gore od Srbije 2006. godine, ova inicijativa je veoma dobro primljena, jer je Rusija bila jedina velika zemlja koja je razumela srpski problem i veoma dobro njime operisala na međunarodnoj areni. Podrška Rusije oko očuvanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije ostala je do danas nepromenjena, zasnovana na osnovnim principima međunarodnog prava i odlukama Ujedinjenih nacija. Srpskim rukovodećim elitama tokom prve decenije ovog veka, pa i danas u suštini, takva pozicija Rusije je od istorijskog značaja. Zapravo, suština političkih odnosa sa Rusijom se ostvarivala i danas se ostvaruje oko tog ključnog pitanja – ostanka Kosova i Metohije u okviru teritorije Srbije.

Drugih političkih pitanja u odnosima dve zemlje gotovo i da nema, jer, bez obzira na sve stvarne i nestvarne želje srpske strane, Rusija je nesrazmerno veliki partner, u svakom pogledu, i kao takav diktira pravila igre pa samim tim i dominira. Potvrda ove teze jeste i ponašanje Srbije prema Rusiji posle ulaska Rusije na Krim i sukoba na istoku Ukrajine, kada Srbija odbija da uvede Rusiji sankcije. Mada treba

---

⁹ Леонид Михайлович Млечин, „Особая папка Леонида Млечина. Прыжок на Приштину”, *Вечерняя Москва*, 27 декабря 2005, <http://vm.ru/news/2005/12/27/osobaya-papka-leonida-mlechina-19212.html>, 30/08/2017.

reći, da se svojevremeno kada su Srbiji uvedene sankcije početkom devedesetih godina prošlog veka, Rusija u Savetu bezbednosti UN, uzdržala.

Već u prvoj dekadi novog veka, tačnije 2008. godine, Rusija je iskoristila mogućnost delovanja mimo normi međunarodnog prava i principa utemeljenih u Povelji UN, a tražeći „opravdanje” za učinjeno na primeru aneksije Kosova i Metohije od strane zapadnih zemalja, i povelu rat sa Gruzijom radi oslobađanja „svojih” teritorija – Abhazije i Južne Osetije. Isti presedan iskoristiće i 2014. godine kako bi, kako se govorilo, „povratila istorijski rusku teritoriju”, i anektirala Krim koji je, prema redu ruskih istraživača, bio poklonjen Ukrajini tokom vladavine Nikite Hruščova (Никита Хрущёв).¹⁰

Ako za ulazak na Krim postoji izvesna istorijska pravda, čini se da je ulazak „na zahtev” ruskog većinskog stanovništva oblasti na istoku Ukrajine koje su odlučile da uđu u sastav Rusije, teza koju je teško braniti. Stvoren je problem u odnosima dveju zemalja, ali i problem za međunarodne odnose uopšte. Ovakvi potezi govore o tome da je ruska politička elita propustila da odgovori izazovu modernizacije i izađe iz dva veka zaostalosti.¹¹ Kako kaže jedan od kritičkih intelektualaca u savremenoj Rusiji Boris Dubin (Борис Дубнин): „(i)storija se u Rusiji doživljava kao ponavljanje, a ne kao raznovrsnost varijanti o kojima vredi razmisliti”.¹²

Rusko prisustvo na Balkanu nije novo, posebno u Srbiji, „ono je posledica ruske imperijalnosti, koja je zapravo kompenzacija njenog civilizacijskog zaostajanja” i kao primer za to navodi se činjenica da „većinsku podršku u biračkom telu Srbije ima stranka koja je duboko u političkoj tradiciji Srbije, bar na retoričkom planu, i drži se gesla Nikole Pašića – ‘Bog, narod i Rusija’”.¹³ To su etape koji dugo traju i ne mogu se predvideti bez dubokog promišljanja i razumevanja tih procesa. Jedno je sigurno – Rusija je na pragu 21. veka dobro savladala novu-staru lekciju da najpre treba napraviti problem i pokazati se kao neizostavni deo tima koji rešava isti taj problem, ili ga, što je povoljnija opcija, rešava sama.

¹⁰ Владимир Алексеевич Томсинов, „Крымское право или юридические основания для воссоединения Крыма с Россией”, *Вестник Московского университета*, Серия 11, 2014, с. 19–20; Олег Вячеславович Рябов, „Широкие объятия Родины: право, Правда и материнская любовь в легитимации присоединения Крыма к России”, *Метаморфозы истории*, № 8, 2016, с. 68–94.

¹¹ Latinka Perović, „Srpsko-ruske istorijske analogije”, *Ogledi*, br. 17, Helsinški odbor za ljudska prava, 2016, str. 59–78.

¹² Boris Dubin, „Istorijsko pamćenje i poseban put”, u: Milan Subotić (ur.), *Druga Rusija: kritička misao u savremenoj Rusiji*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2015, str. 283–290.

¹³ Latinka Perović, „Srpsko-ruske istorijske analogije”, op. cit., str. 79.

Rusija nacionalne interese na Balkanu, a prema Srbiji posebno, pored političkih metoda, ostvaruje i ekonomskim putem, diplomatskim, vojnim i, u poslednjih 10–15 godina, dosta intenzivno putem tzv. meke sile, odnosno, pomoću kulturnih, informativnih i raznih visokotehnoloških metoda. Ekonomske odnose između dve zemlje karakteriše, kao što je i razumljivo, značajna nesrazmera. Srbija mnogo više uvozi, i to ključnu produkciju – energente, mašinsku opremu, kao i tradicionalno naoružanje, dok izvozi uglavnom voće, povrće, sir, nešto proizvoda tekstilne industrije, lekova, pumpi i slično.¹⁴ Srpska privreda nije ni do danas „stala na noge” posle turbulentnih devedesetih godina prošlog veka, a novi udarac je primila od posledica svetske ekonomske i finansijske krize od 2008. godine. Srbija nije članica značajnih svetskih ekonomskih i političkih institucija da bi mogla da očekuje finansijsku podršku. To znači da Srbija ima dva izbora: jedan je da se okrene modernizaciji i uključi u savremene tokove tehnološkog razvoja i kao zemlja u razvoju otvori svoje kapacitete prema potencijalnim partnerima, ili, drugo, da se okrene onim partnerima koji imaju sličnu privrednu strukturu, slične nedostatke i slične potencijale. Prva opcija na duži rok znači razvoj, druga – stagnaciju. Da li Srbija ima vremena za drugu opciju? To je pitanje koje znači život za Srbiju.

Srbija od Rusije uvozi energente u visini 60–80% a izvozi u Rusiju u visini od 5–7% ukupnog izvoza.¹⁵ Brojke, ma koliko bile relativne i podložne promenama, govore same za sebe. Neravnotežan odnos u ovome za Srbiju znači veći ostajanje na istom ili nazadovanje. Zbog toga je Srbija primorana da se bavi *ad hoc* izvozom na veliko rusko tržište. U praksi to znači da nema organizacije, da svaki proizvođač radi sam za sebe, ili da se srpski proizvođač i izvoznik oslanja na dovtljivost ruskih kupaca (čitaj: velikih lanaca) i njihovu volju da dolaze i kupuju na licu mesta.

Srbija je 28. avgusta 2010. godine sa Rusijom potpisala Sporazum o slobodnoj trgovini, koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine. Na osnovu tog Sporazuma 95% roba ne podleže carinjenju, ali je do sada on minimalno iskorišćen. Potpisivanje tog sporazuma je bio izuzetno dobar strateški potez ruske strane, jer takav sporazum ona ima samo sa zemljama Zajednice Nezavisnih Država. To govori o tome koliko je Rusija zainteresovana za tesne veze sa Srbijom i na koji način je sve spremna da ostvaruje nacionalne interese. Srbija kao nerazvijena zemlja nema ni vrstu, ni količinu produkcije koja bi ozbiljnije nastupala na ruskom tržištu, tako da te olakšice nemaju efekat koji se od njih, bar što se tiče Srbije očekivao. Rusija ima mnogo više koristi, to je jasno.

¹⁴ „Privreda u Srbiji”, Privredna komora Srbije, www.pks.rs/PrivredaSrbije.aspx, 31/08/2017.

¹⁵ „Bilateralna saradnja”, Privredna komora Srbije, www.pks.rs/Predstavništva.aspx?id=7&t=4&jid=1, 31/08/2017.

Srpska strana je od samog potpisivanja sporazuma težila da u njega unese veoma važnu klauzulu o bescarinskom izvozu „FIAT-a L” u Rusiju. Do toga ni do danas nije došlo jer ruskoj strani odgovara jedino recipročna trgovina, tj. ukoliko bi došlo do izvoza automobila iz Srbije, ruska strana podrazumeva da na srpsko tržište dolaze i ruski automobili. Ipak, dopunama osnovnog Sporazuma iz 2011. godine, dogovoreno je da se mogu izvoziti auto delovi, kamioni, traktori u visini od 1% carinske stope. Najznačajniji strateški potez Rusije u ekonomskom smislu prema Srbiji bio je potpisivanje Energetskog sporazuma decembra 2008. godine. Tim Sporazumom Srbija je prodala svoju najznačajniju stratešku kompaniju NIS u visini od 51% ruskom gigantu Gazpromu. Treba napomenuti da ni jedna zemlja sa Balkana, niti neka druga, nije prodavala svoju energetska kompaniju više od 49–50%.

Od samog početka ovaj sporazum je izazvao mnogo kontroverzi: pojedini srpski zvaničnici (ministri u tadašnjoj Vladi Srbije i analitičari) smatrali su da je napravljeno nedopustivo mnogo ustupaka ruskoj strani, da je ponuđena veoma niska cena, bilo je čak i spekulacija da je sve to politički sporazum, neka vrsta poklona za permanentnu i principijelnu podršku Rusije oko Kosova. Drugi su smatrali da je to povoljno po Srbiju, jer je tim sporazumom bilo predviđeno da Srbija do kraja 2018. godine dobije gasnu transverzalu „Južni tok”, koji bi iz Rusije preko Crnog mora, obalom Turske, preko Bugarske i Srbije išao u Evropu. Evropske zemlje bi dobijale 15% gasa od ukupnih potreba, dok bi za Srbiju to bio geostrateški potez koji bi joj doneo ne samo energetska stabilnost već i značajan ekonomski potencijal. Nažalost, do gradnje „Južnog toka” nije došlo, jer je gasna kriza između Rusije i Ukrajine krajem 2008. godine, kada je Rusija obustavila isporuke gasa Ukrajini, a preko nje i zemljama koje se snabdevaju tim krakom, među kojima je i Srbija, pokrenula lavinu dilema a potom i poteza zemalja iz Evropske unije koje su zaoštrile pravila trgovanja gasom između Rusije i Unije. Srbija kao direktna žrtva prekida realizacije tog projekta, nije dobila nikakve kompenzacije, kao što nikada nije uspela da dobije određene olakšice u visini cene gasa bar za one industrijske grane koje u Srbiji rade. Ekonomski interes je interes, a tu nema ni „bratstva”, ni slovenskog razumevanja, ni pravoslavne ljubavi. Ponavljam: bliskost olakšava dijalog, razumevanje, ali interes je centralna kategorija svakog ekonomskog odnosa.

Pored dominantnog energetskog prisustva u Srbiji, tu su i „Ruske železnice” koje na bazi potpisanog ugovora sa Vladom Srbije u vrednosti od 800 miliona dolara investicionog kredita imaju niz projekata na modernizaciji srpskih železničkih pruga. Takođe, u Srbiji rade i dve najveće ruske banke – VTB i Sberbanka, kao i niz drugih firmi, „Silovije mašini” na remontu Hidroelektrane „Đerdap”, te „ICL-Services” kao jedna od najstarijih ruskih kompanija u oblasti informatičke tehnologije koja je prošle godine otvorila predstavništvo u Beogradu. Od srpskih kompanija na ruskom tržištu su tradicionalno prisutne građevinske firme, ali u najvećem procentu kao

podizvođači. Sa velikom količinom novca od prodaje energenata, Rusija je u svakom pogledu postala izazovno tržište za velike evropske i svetske kompanije. U građevinskom sektoru na prostoru Rusije pojavile su se kompanije sa savremenim tehnologijama i spremnošću da rade „pod ključ” iz Nemačke, Švedske, Holandije, Turske i drugih zemalja. U takvoj konkurenciji mnoge srpske firme morale su da se zadovolje mestom podizvođača. Ta kriza se naročito pokazala tokom gradnje objekata za Zimsku olimpijadu 2012. godine u Sočiju. Zbog toga su mnoge srpske građevinske kompanije zatvorile predstavništva, neke se objedinile sa drugim ruskim ili stranim kompanijama, a najveći broj njih se vratio u Srbiju. To je bio veliki udarac za srpske prihode, jer je na građevinama širom Rusije radilo nekoliko hiljada radnika. Sa uvođenjem sankcija Rusiji od strane zapadnih zemalja i SAD zbog njenog ulaska na Krim i ratnih dejstava na istoku Ukrajine, finansijski potencijal Rusije je delimično uzdrman, inostrane kompanije su otišle i time se ukazala prilika za srpska preduzeća. Ali, srpske kompanije gotovo da više i ne postoje. Nažalost, to je trenutna stvarnost sa malim izgledima da se u dogledno vreme nešto promeni.

Rusija ima veoma aktivnu diplomatiju na Balkanu, u tom smislu i u Srbiji. Primarnim aktivnostima Rusija nastoji da spreči dalje širenje NATO-a na zemlje regiona, ali je tokom poslednjih godinu dana došlo do neočekivano brzog razvoja događaja i obrta situacije: Crna Gora je primljena u NATO, eskalacija puča oko nove vlasti u Makedoniji je zaustavljena i, štaviše, najavljuje se brzopotezni prijem Makedonije u Severoatlantsku alijansu i, ono što se do juče činilo neostvarivim, kompromis sa Grčkom oko priznanja novog imena Makedonije, tj. priznanja makedonske države kao nezavisne tvorevine. Na prostoru Zapadnog Balkana ostaju tri države koje ne pripadaju nijednom evropskom ili svetskom klubu – Srbija, Albanija i Bosna i Hercegovina.

Zaoštavanje krize unutar Evropske unije izazvano dugotrajnim talasom izbeglica sa Bliskog istoka i drugim nagomilanim problemima i dilemama funkcionisanja, rezultirala je izlaskom Velike Britanije (*Brexit*), talasom jačanja neonacističkih pokreta i antievropske desnice i dolaskom na čelo država političara koji su manje-više antievropski raspoloženi, odnosno, protiv Unije kakva sada postoji. Sve to i još mnogo drugih elemenata nacionalne politike, evropskih i svetskih tokova, ostavilo je prostora za jačanje uloge Rusije u regionima u kojima ima tradicionalno dobar prijem. To je Balkan, a na Balkanu Srbija, Republika Srpska, delimično Istočna Evropa, a u njoj Slovačka, Moldavija i delimično Bugarska.

Za mnoge analitičare je potpisivanje Sporazuma o strateškom partnerstvu između Srbije i Rusije maja 2011. godine ključ ruskog uticaja u Srbiji i regionu. Sporazumom je saradnja dveju zemalja postavljena na veoma široku platformu – od međunarodnih, bezbednosnih pitanja, sprovođenja zakona, ekonomskih pitanja, trgovine, nauke, tehnologije i obrazovanja, do koordinacije rada u međunarodnim telima uključujući Ujedinjene nacije, OEBS i Savet Evrope gde se često događa da

Srbija glasa usaglašeno sa Rusijom. Drugi značajan strateški sporazum je otvaranje Humanitarnog centra u Nišu kao strukture za reagovanje u vanrednim situacijama na teritoriji Srbije, na Balkanu i šire. Mnogi analitičari ali i političke, bezbednosne i vojne strukture iz EU i SAD od samog početka su izražavali sumnju da se radi samo i isključivo o humanitarnom centru. Postoji bojazan da je Centar formiran kao baza ili kao buduća ruska vojna baza za nadgledanje regiona i Bliskog istoka. Sumnje su posebno došle do izražaja kada je ruska strana zatražila diplomatski status za ruske građane zaposlene u Centru. Na to pitanje srpska strana još nije dala odgovor.

Pored neosporno dobre političke podloge i ekonomskih olakšica koje daje srpska Vlada, Rusija nije spremna da investira u privredu Srbije, niti je spremna da gradi veće privredne i druge objekte. Nasuprot tome, Kina, neke zemlje Evropske unije (Nemačka, Austrija, Italija) i Turska poslednjih godina su intenzivirale aktivnosti u tom pravcu. Opravdano je pitanje zbog čega je to tako – da li Rusija nema poverenja u nestabilnu situaciju u regionu, u nepostojanost političkih elita u Srbiji, u neodlučnost istih oko prioriteta i opredeljenja? Da li je ruska strategija na Balkanu, a preko Srbije, uglavnom zasnovana na kontrolisanim krizama i mekim sukobima, što u suštini odgovara i političkim elitama u regionu. Moguće je da je prisutno pomalo od svega navedenog. Ipak, dugoročno ostvarivanje nacionalnih interesa na bazi širom otvorenih vrata prijateljske zemlje, može biti dovedeno u pitanje onog momenta kada se postavi pitanje ekonomskog opstanka i razvoja. Jer, Srbija već danas veoma zaostaje za većinom zemalja u Evropi, a ima najnižu stopu rasta u regionu i to su pokazatelji koji znače hodanje po ivici opstanka. Većito izazivanje sukoba sa ciljem očuvanja teritorija predstavlja već danas prevaziđenu opciju funkcionisanja, bar što se tiče Evrope. Došlo je vreme da se prebroje sakupljeni kamenčići i proceni da li je šteta veća od koristi.

Srbija i Rusija imaju i bogatu tradiciju vojne saradnje pa je tako gotovo ceo vojni potencijal Srbije baziran na ruskoj vojnoj tehnici.¹⁶ Posle raspada dve socijalističke zemlje, ekonomske krize i ekonomskog zastoja intenzitet saradnje je značajno opao, iako je potencijal ostao. Jedan od najrasprostranjenijih metoda uticaja u savremenom svetu je tzv. meka moć. Džozef Naj (Joseph Nye) definiše meku moć kao „mogućnost postizanja ciljeva na međunarodnoj areni ne više putem prinude, tj. oružja, već ubeđivanjem i privlačenjem simpatija drugih aktera”, i ističe da je to nezamenljivi atribut svake države koja pretenduje na određeni status u svetskoj ili regionalnoj politici.¹⁷ Danas

---

¹⁶ „Naoružanje kopnene vojske”, Vojska Srbije, www.vs.rs/index.php?content=5701ab10-fc9c-102b-9fa8-28e40361dc2e, 31/08/2017; „Naoružanje Vazduhoplovstva i protivvazduhoplovne odbrane”, Vojska Srbije, www.vs.rs/index.php?content=3a4d82d2-fc9d-102b-9fa8-28e40361dc2e, 31/08/2017.

¹⁷ Joseph S. Nye, *Soft power: The means to success in world politics*, Public Affairs, New York, 2004; Jelica Kurjak, „Meka sila u funkciji spoljnopolitičke strategije Rusije”, *Ogledi*, br. 17, Helsinški odbor za ljudska prava, 2016, str. 123–132.

najznačajniju meku moć imaju SAD, zemlje EU, Kina i Japan, mada ne treba zanemariti i narastajuće uključivanje u ovaj sistem uticaja i drugih zemalja, pre svega Rusije.

Rusija svakako raspolaže značajnim resursima za korišćenje meke moći za širenje uticaja u drugim zemljama i u međunarodnoj areni uopšte, mada je zbog raspada sovjetske države došlo do izvesnog zastoja sve do 2012. godine. Na redovnom savetovanju ambasadora Ruske Federacije predsednik Putin je prvi put tada progovorio o mekoj moći i tom prilikom ocenio da su

(...) tradicionalni svakodnevni metodi međunarodne delatnosti savladani od strane naše diplomatije, mogu reći do savršenstva. Ali, u delu korišćenja novih tehnologija, na primer, tzv. meke moći, treba dobro razmisliti.¹⁸

Od tada ruska politička, intelektualna i ekonomska elita intenzivno radi na stvaranju institucionalnog instrumentarija za realizaciju i promovisanje svojih prednosti u savremenom svetu. Najvažnije institucije koje ostvaruju javnu diplomatiju su organi državne vlasti, nevladine organizacije pod državnom kontrolom, svetski mediji i njihova predstavištva u stranim zemljama (u Srbiji radi *Sputnik*, ispostava *Russia Today*), vodeći univerziteti u zemlji, Ruska pravoslavna crkva i druge verske organizacije.

Rusija je pokrenula niz projekata namenjenih svetskoj sceni, počev od intenzivne i, kako je svojevremeno procenjavano, veoma skupe kampanje za održavanje zimske Olimpijade 2012. u Sočiju. Te godine je osnovana televizijska kompanija *Russia Today* koja emituje vesti na engleskom, ali ima i emisija na drugim jezicima; osnovana je Fondacija „Ruski mir“ sa ciljem promovisanja ruske kulture, jezika, istorije, tradicije; Fond za podršku javnoj diplomatiji „Gorčakov“ i Ruski savet za međunarodne odnose. Postoje i starije organizacije koje je osnovala Ruska pravoslavna crkva – Fond Andreja Prvozvanog i Fond jedinstva pravoslavnih naroda. Dve trećine navedenih institucija radi na prostoru Srbije i to veoma uspešno. Lakoća kojom te institucije rade u Srbiji je uslovljena činjenicom da je polovina stanovništva otvoreno proruski orijentisana, dok je vladajuća politička elita više nego javno naklonjena Rusiji, posebno doskorašnji predsednik Tomislav Nikolić. U tom smislu, nema spora da Rusija, kao i mnoge druge zemlje, radi na Balkanu sa ciljem ostvarivanja sopstvenih strateških interesa.

Problem je, međutim, u nečem drugom. Srbija je, kao nažalost i u dosadašnjoj istoriji, duboko podeljena na dva dela – na one koji su za modernizaciju zemlje, reforme i okretanje zapadnim institucijama, i one koji smatraju da je Srbima bliža Rusija. Događaji iz poslednjih dvadeset i više godina na prostoru Balkana samo su

---

¹⁸ „Совещание послов и постоянных представителей России“, Президент России, 9 июля 2012, <http://kremlin.ru/events/president/news/15902>, 31/08/2017.

produbili taj jaz. Ruski analitičari smatraju da je optimalan model saradnje sa Srbijom u okvirima tradicionalnih metoda i elemenata – pravoslavlja, slovenstva, uzajamnog istorijskog pomaganja, vizantijskog nasleđa. Isto tako, većina ruskih analitičara smatra da je Rusija bila nedopustivo pasivna u balkanskim previranjima, i da je tek uključivanjem u kosovski problem postala aktivni element balkanskih, pre svega srpskih previranja.¹⁹ Ruska meka moć nije ograničena na delovanje samo i isključivo na javnost, već se ruski uticaj ostvaruje i preko više političkih organizacija i pokreta u Srbiji koji se otvoreno proruski deklariraju, kao što su Dveri, Srpska radikalna stranka, Naši, Srpska narodna partija, Demokratska stranka Srbije, Državotvorni pokret, Treća Srbija.

Neopredeljenost srpske elite i srpskog stanovništva osnovni su problemi daljeg funkcionisanja zemlje. Srbija mora da se opredeli kojim putem želi da nastavi. Permanentne klimakterične dileme – da li Rusija ili Zapad – su na nivou jeftinih novinskih članaka. To podrazumeva da Srbija konačno posle skoro trideset godina od raspada socijalističke Jugoslavije, mora da definiše unutrašnju i spoljnu političku i ekonomsku strategiju, da odabere metode i sačini planove za bližu, srednjoročnu i dalju budućnost. Nije osnovni problem Srbije ko na nju ima više uticaja, a ko manje, ko je prijatelj a ko neprijatelj, ko je voli, a ko ne. Problem Srbije je u njenom suočavanju sa sopstvenom bližom istorijom i otrežnjenje od mitova većitih mučenika ili nepobedivih heroja.

Zaključak

Srpsko-ruski odnosi poslednjih tridesetak godina, kao uostalom i kroz nekoliko prethodnih vekova, bili su i ostali stabilni, prijateljski, nekonfliktni, uglavnom jednosmerni. Na takvo stanje odnosa svakako da je uticalo mnogo faktora kako unutrašnjeg karaktera, tako i spoljašnjeg. Sličnosti dveju zemalja su neosporne, kao što je i zajedničko delovanje na međunarodnoj areni bilo i jeste identično, u najgorem slučaju paralelno. Stvoren je mit o odnosima za primer, punim razumevanja, pomoći, svekolike ljubavi, pa i one najvišeg nivoa – Božje. Tako je to kada se stvarnost zameni mitom. Ideal je ostvaren.

Praksa poslednjih decenija koje su obeležene izuzetnim turbulencijama kako na regionu Balkana, u samoj Srbiji, tako i u ruskoj socijalističkoj i postsocijalističkoj Rusiji i njenom bližem okruženju. Promene su, što je i najvažnije nastale na

---

¹⁹ Sonja Biserko i Seška Stanojlović, „Ruska meka moć u ekspanziji“, *Ogledi*, br. 17, 2016, Helsinški odbor za ljudska prava, str. 149–162.

globalnom planu. Promenjen je sistem vrednosti a sa njim i pravila ponašanja, odnosa i interesa na međunarodnoj sceni. Sve te promene dovele su do unutrašnjih prekompozicija snaga u mnogim zemljama, pa delimično i u Srbiji i Rusiji, do promena snaga i elita u svetu. Međunarodne institucije, vladavina prava stavljeni su pod kontrolu izuzetno pragmatičnih interesa finansijskog kapitala. Takozvane obojene revolucije zahvatile su pojedine zemlje od Gibraltara do Kine.

U takvim uslovima novostvorene zemlje na Balkanu potražile su u skladu sa svojim interesima nove partnere. Neke su se okrenule zapadnim evroatlantskim institucijama, neke više ruskim, kao Srbija, neke muslimanskim korenima. Nesposobne da same organizuje postkonfliktni život, mnoge od tih zemalja do danas pate od nedefinisanosti i puta razvoja i opredeljenja. U takvim istorijskim situacijama najlakše sredstvo opstanka jeste okretanje veri, mitovima, nacionalnom identitetu vezanom za herojstvo iz daleke prošlosti. Takvu situaciju maksimalno koriste nacionalno orijentisane elite kojima je potreban baš takav partner – tradicionalno orijentisan kome promene nisu glavna odrednica strateškog razvoja.

Srbija je jedna od takvih zemalja, i zbog toga ne iznenađuje tolika spremnost za saradnju i vezivanje sa Rusijom. Ako se, kao što se govori, Srbija oslanja na „četiri stuba“ u međunarodnim odnosima – Rusiju, SAD, Kinu i EU, postavlja se pitanje zašto od početka krize svaka elita ima u vidu primarnu saradnju sa Rusijom, a onda povremeno dileme da li je to baš partner koji obezbeđuje stabilnost i razvoj. Zato ti odnosi bivaju uglavnom jednosmerni, što znači da te zemlje ostvaruju svoje interese u Srbiji, a Srbija uglavnom reaguje na posledice takvih odnosa.

Bibliografija

- Biserko, Sonja i Stanojlović, Seška, „Ruska meka moć u ekspanziji“, *Ogledi*, br. 17, 2016, Helsinški odbor za ljudska prava, str. 149–162.
- Bourdieu, Pierre, „Symbolic power“, *Critique of Anthropology*, Vol. 4, No. 13–14, January 1979, pp. 77–85.
- Draper, John William, „History of the Conflict between Science and Religion“, *Appleton*, New York, 1874.
- Dubin, Boris, „Istorijsko pamćenje i poseban put“, u: Milan Subotić (ur.), *Druga Rusija: kritička misao u savremenoj Rusiji*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2015, str. 283–290.
- Guskova, Jelena, „Rusku politiku na Balkanu kreira Andrej Kozirev“, *Argument*, 10. mart 1995.

- Kurjak, Jelica, „Meka sila u funkciji spoljnopolitičke strategije Rusije”, *Ogledi*, br. 17, 2016, Helsinški odbor za ljudska prava, str. 123–132.
- Lévi-Strauss, Claude, “The structural study of myth”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 68, No. 270, October–December 1955, pp. 428–444.
- Nye, Joseph S., *Soft power: The means to success in world politics*, Public Affairs, New York, 2004.
- Perović, Latinka, „Srpsko-ruske istorijske analogije”, *Ogledi*, br. 17, 2016, Helsinški odbor za ljudska prava, str. 59–78.
- Ивашов, Леонид Григорьевич, „Бросок на Приштину“, *Наш современник*, №10, октябрь 2005, www.nash-sovremennik.ru/p.php?y=2005&n=10&id=9, 31/08/2017.
- Искандеров, Петр Ахмедович, „Югославия. Как это было“, <http://projzvuk.narod.ru/index/0-12>, 31/08/2017.
- Кандель, Павел Ефимович, „Как разваливалась Югославия?“, *Обозреватель*, № 3, s. 121–132.
- Пономарева, Елена Георгиевна, „Балканы как точка бифуркации системы международных отношений”, *Вестник МГИМО-Университета*, 2008, №1, s. 14–24.
- Рябов, Олег Вячеславович, „Широкие объятия Родины: право, «Правда» и материнская любовь в легитимации присоединения Крыма к России”, *Метаморфозы истории*, №8, 2016, с. 68–94.
- „Совещание послов и постоянных представителей России”, Президент России, 9 июля 2012, <http://kremlin.ru/events/president/news/15902>, 31/08/2017.
- Томсинов, Владимир Алексеевич, „Крымское право или юридические основания для воссоединения Крыма с Россией”, *Вестник Московского университета*, Серия 11, 2014, с. 19–20.
- Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 г. № 640 „Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации”, 1 декабря 2016.

Jelica Kurjak

**CONTEMPORARY RELATIONS BETWEEN SERBIA AND RUSSIA:
DETERMINANTS AND CHALLENGES**

Abstract: The modern relations between Serbia and Russia are characterised by a historical stability. It is determined by the similarities between the two nations. They include: Slavic roots, common religion, linguistic and some cultural similarities, nearly identical stances on key international issues, common paradigms of the historically dominant political and economic systems. And, what is proudly highlighted – the fact that these two countries were never in a direct confrontation with one another, although both have often struggled to maintain their independence and territorial integrity and identity. Based on the above-mentioned facts, numerous myths about the brotherhood of the two nations, eternal friendship and readiness to provide each other with help when needed, unselfish Slavic soul and unselfish love and sacrifice for greater purposes were created during history. However, the entire history of bilateral relations – and especially since the late 20th century – demonstrated that the real relations are significantly different and much more complex. In fact, it is a case of two completely different countries, namely a great empire, military force and a powerful global actor, and a country forced to seek for strong close friends for this is what defines its place in the turbulent world. Reliance on Russia may be justified, but first and foremost, Serbia should have its own national long- and short-term strategic interests and goals. Interstate relations relying on love and faith may have grave consequences for such “devotees” in certain historical contexts when paradigms and rules of play are changing. Through long-term research of the Russian-Serbian relations and personal experience the author understood that these relations are stable and mainly positive, but at the same time, these are the relations between two completely different partners which also have an impact on their content.

Key words: Serbia, Russia, history, politics, political myths, Slavdom, determinants, conflicts, international relations, cooperation, economy, energy industry, Kosovo.